

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

***

До 450-річчя Люблінської унії

УДК 323.3:316:45:94(477)«16/17»

ТАРАС ЧУХЛІБ

доктор історичних наук,
головний науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України
(Київ, Україна), taras_chuhlib@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2604-4816>

ПОШИРЕННЯ НАЗВИ «УКРАЇНА» В ОФІЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ЯК ОДИН ІЗ НАСЛІДКІВ ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ 1569 Р.*

*Анотація. Мета дослідження – вивчити складний процес виникнення та еволюції вживання назви «Україна» в офіційному дискурсі Польсько-Литовської держави після укладення Люблінської унії 1569 р. і до 1630-х рр. **Методологія дослідження** спирається на принципи історії понять, що передбачає використання як загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження. Завдяки аналізу структури та лексики урядових документів було виявлено використання назви «Україна», а отримані результати узагальнено методом синтезу. Серед спеціальних історичних методів у роботі застосовано проблемно-хронологічний, синхронний та діахронний. **Наукова новизна.** На основі широкого кола текстів офіційної документації Речі Посполитої здійснено висвітлення використання урядовими колами та польським нобілітетом назви «Україна» в різних історико-лінгвістичних конструкціях. **Висновки.** Починаючи від ухвал Люблінського сейму 1569 р. ця назва використовувалася королем та його урядниками, а також представниками польського нобілітету насамперед для означення прикордонних («пограничних») земель Великого князівства Литовського, що відійшли до Корони Польської в 1569 р. Окрім того, назву «Україна» вживали, з одного боку, для маркування історико-етнографічного краю, де проживав «руський народ», а з іншого – для витіснення з тогочасного офіційного мовлення назви «Русь» як «узагальнюючого» терміна для цього краю. У королівській канцелярії та постановах сейму словом «Україна» в одних*

* Дослідження виконане за грантової підтримки Наукового товариства ім. Шевченка у США.

випадках окреслювали територію Київського і Брацлавського воєводства Корони Польської, а в інших – ще й Руського, Волинського та Подільського Речі Посполитої. Досить часто цією назвою користувалися підпорядковані королівським урядам «старші» (гетьмани) Війська Запорозького. З огляду на це, упродовж останньої третини XVI – 1630-х рр. слово «Україна» поступово перетворювалося на офіційну політичну назву, використовувалося королем, урядовцями, а також представниками нобілітету в політичній риторичі та практиці, що й стало одним із важливих наслідків Люблінської унії.

Ключові слова: Україна, Корона Польська, Польсько-Литовська держава, Сигізмунд III Ваза, офіційна документація.

Скориставшись ослабленням Великого князівства Литовського після ведення воєнних дій у Лівонії проти Московської держави, Корона Польська вирішила приєднати до себе окремі території Литви. Це були землі колишньої «старожитньої» Русі, де досить компактно проживав руський/український етнос¹. Приєднання Брацлавщини, Волині, Київщини та Підляшшя було вчинене в односторонньому порядку Польщею за універсалами короля Сигізмунда II Августа впродовж березня – червня 1569 р.² Саме факт поширення норм польського законодавства на ці українські землі дозволив С.Кутшебі оцінювати цю подію як інкорпораційний (а отже приєднавчий і нерівноправний), а не унійний (тобто союзний, добровільний) процес³. Як дослідив М.Коялович, король приєднав Підляшшя, Волинь, Східне Поділля та Київщину «своєю владою й позбавив посад і маєтностей тих осіб, що не побажали приєднатися до Польщі»⁴. Є.Геровський зазначав, що саме дуалістичний характер Речі Посполитої, який полягав у вивищенні польської та литовської шляхти порівняно з руською (тобто українською та білоруською) елітою, заклав великі суперечності в тогочасних суспільно-політичних відносинах і викликав відцентрові тенденції в Україні-Русі впродовж наступних десятиліть⁵.

Отже 1 липня 1569 р. на спільному польсько-литовському сеймі в Любліні було остаточно затверджено акт про об'єднання Польщі й Великого

¹ Див.: *Смолий В., Гуржій О.* Як і коли почала формуватися українська нація. – К., 1991; *Сас П.* Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.). – К., 1998; *Його ж.* Витоки українського націотворення. – К., 2010; *Моця О.* Етнічні процеси в автохтонному середовищі на етапі ранньомодерної та модерної історії України // *Український історичний журнал.* – 2010. – №1. – С.41–52; *Літвін Г.* З народу руського: Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648). – К., 2016; *Chynczewska-Hennel T.* Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w. – Warszawa, 1985 та ін.

² *Akta Unji Polski z Litwą 1385–1791 / Wyd. S.Kutrzeba, W.Semkowicz.* – Kraków, 1932; *Halecki O.* Przyłączenie Podlasia, Wołynia i Kijowszczyzny do Korony 1569. – Kraków, 1915. – S.2–3.

³ *Кутшеба С.* Очерк истории государственного и общественного строя Польши. – Санкт-Петербург, 1907. – С.114.

⁴ *Коялович М.* Люблинская уния или последнее соединение Литовского княжества с Польским королевством на Люблинском сейме в 1569 г. – Санкт-Петербург, 1863; *Jucas M.* Unia polsko-litewska. – Toruń, 2003. Пор.: *Яковенко Н.* Здобутки і втрати Люблінської унії // *Київська старовина.* – 1993. – №3. – С.77–85.

⁵ *Геровський Ю.* Польша среди европейских государств // *Вопросы истории.* – 1977. – №12. – С.138. Див. також: *Mazur K.* Nieznana petycja szlachty wołyńskiej do króla w dobie sejmu lubelskiego 1569 r. // *Соціум: Альманах соціальної історії.* – Вип.2. – К., 2002. – С.41–56.

князівства Литовського в єдину федеративну державу – Річ Посполиту. Із цього часу правити польським і литовським народами мав монарх, якого обирали на загальних сеймах. Договори з іншими державами повинні були укладатися від імені Речі Посполитої, однак як Польща, так і Литва зберігали певну автономію. Починаючи від ухвал Люблінського сейму 1569 р. й закінчуючи остаточним розподілом Польщі між Росією, Австрією та Пруссією в 1795 р., королівська влада разом з усією структурою державних урядовців, нормами сеймового законодавства, Литовських статутів, маґдебурзького та іншого міського права, адміністративними й судовими установами Корони Польської поширювалася майже на всі українські етнографічні землі: Лівобережжя – з 1569 до 1648 рр., Правобережжя – з 1569 по 1648 рр. та з 1699 до 1795 рр., а також територію Західної України, охоплюючи період із середини першої половини XV ст. й завершуючи 1772 р.⁶

***

У документі під назвою «Про князівство Київське. Привілей прилучення князівства Київського до Корони Польської», який став одним з основних актів Люблінської унії 1569 р., йшлося (тут і нижче курсив мій – Т.Ч.):

«Київ був і є головою й головним містом *Руської землі*, а *Руська земля* вся з давніх часів від предків наших королів польських, між іншими попередніми членами, до Корони Польської є прилучена: так частина через битви, частина теж через добровільне піддання і спадок деяких ленних княжат, які її між собою на різні частини розторгнули, за цим до єдності і власності Корони прийшла: як-от із привілеїв, котрі у скарбі нашому є, на очі кожен побачити може; між якими багато їх є, які саме про *землю і князівство Київське* те засвідчують, що до Корони Польської вічним правом досконалим належати мають: також завжди належали ще до Владислава Ягелли короля, прадіда нашого: який потім тим способом, над *обома народами, як поляками, так і литвинами* нероздільно панував, від Корони Польської, як від власного тіла, ті землі і князівство Київське відірване при Великім князівстві Литовським мати хотів, але за заборону всіх станів коронних, які так від того прадіда нашого, як від інших по ньому будучих предків наших королів польських і великих княжат литовських, і від нас теж самих тієї землі пильно завжди згадувати не забували: аби була до Корони повернена та прилучена»⁷.

Як бачимо, ані у цьому, ані в інших привілейних актах Люблінської унії стосовно великої території, що перейшла від Литви до Польщі, не згадувалося слово «Україна», яку називали «Руською землею». При цьому

⁶ Чухліб Т. Державна влада Речі Посполитої на землях України-Русі // Історія державної служби в Україні: У 5 т. – К., 2009. – Т.1. – С.95–96.

⁷ Volumina legum. – Vol.II. – Petersburg, 1859. – P.84–94.

говорилося лише про два тогочасних «політичних народи» – поляків та литвинів. Тож яким чином і коли з'явилася хронімічна назва «Україна»?

Власне кажучи, ще задовго до ухвал Люблінського сейму 1569 р. цією назвою (хоч і не так широко) послуговувалися в королівській канцелярії стосовно приєднаних до Польщі земель Брацлавщини та Київщини. Так, 28 квітня 1566 р. король Сигізмунд II Август видав листа брацлавському й вінницькому воєводі Романові Сангушкові: «Дійшла нас певна відомість з *замків українних*; [...] уважаючи, що на особі і повинності твоєї милості *на Україні* з уряду твого належить; [...] а будучи в сторожності на *тій Україні* [...], нам государю, і Речі Посполитій служив по звиклості предків своїх»⁸. У королівському листі до Р.Сангушка від 26 серпня того ж року вказувалося, щоб воєвода «*на тую Україну* до тих замків наших Брацлавля і Вінниці, до воєводства свого для послуг наших государських і земських їхав у *той край*»⁹. З жовтня король знову писав до брацлавського й вінницького воєводи: «До ліпшого порядку *Україну* привести будем хотіли»¹⁰. У цьому ж листі також згадувалося про «*замки інші українні*». Таким чином, бачимо, що воєвода мав їхати «у той край», який називався «Україною», а в територіальному аспекті ця назва стосувалася теренів навколо міст Брацлав і Вінниця.

Із королівського послання Сигізмунда II Августа до луцького, брацлавського та вінницького старости Богуша Корецького від 13 січня 1567 р. стає більш зрозумілим, до чого в локалізаційному відношенні застосовувався прикметник «українний», адже король наказував, щоб староста не стягував із брацлавських і вінницьких «землян» надмірні податки. Окрім того, у листі вживалося таке словосполучення, як «маршалок наш пан Іван Волович, яко *писар тих замків українних*»¹¹. У цьому ж листі описувалася цікава ситуація: «А вже вони повідали, що й коні бувають забрані, адже яко *здавна обичаю того на Україні* зберігався, так і тепер то звичайно мати хочемо, щоб коні, панцери, сагайдаки, луки, ручниці, рогатини і всякі броні, що вони для служби нашої государської та земської мають, за вину ні в кого з підданих наших від тебе самого й урядників твоїх брани не були»¹². У тогорічному королівському привілеї Миськові Петничанському на «війський уряд» говорилося: «Маючи вигляд на службу землянина того повіту Вінницького Миська Петничанського, якими він буде на *тамошній Україні*, ласку нашу нам заслуговував»¹³. 20 листопада 1568 р. король видав універсал до «підданих наших, козаків тих, які з *замків і місць наших українних*, без наказу і відомості нашої господарської і старост *наших українних*,

⁸ Документи Брацлавського воєводства 1566–1606 років / Упор. М.Крикун, О.Піддубняк. – Л., 2008. – С.140.

⁹ Там само. – С.143.

¹⁰ Там само. – С.145.

¹¹ Там само. – С.150.

¹² Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). – Ф.389. – Оп.1. – Спр.266. – Арк.85–86. Оубл.: Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов (далі – Архив ЮЗР). – Т.5: Акты об украинской администрации XVI–XVII вв. – Ч.VIII. – К., 1907. – С.155–157.

¹³ Документи Брацлавського воєводства... – С.153.

з'їхавшись на низу, на Дніпрі, в полі і на інших уходах перебувають»¹⁴. У цьому документі також говорилося: «То на собі *вся Україна* і даліші *повіти від України* добре чують, яку шкоду і полон приймають; [...] ми *старостам нашим тамошнім українним* науку нашу дали»¹⁵. Один із найбільших руських маґнатів Василь Костянтин Острозький писав того ж року до урядників Київського повіту, що «його милість за наказом і листами нашими приповідними для усіляких небезпечностей двісті коней *на Україні* хай ховає»¹⁶. У даних текстах «Україною» окреслювали не тільки землі Східного Поділля, але й Київщини.

Можемо стверджувати, що від часу проведення Люблінського сейму 1569 р. частота вживання назви «Україна» в офіційних та напівофіційних документах Речі Посполитої набагато збільшилася. 16–18 червня того року у Володимирі на вірність Короні Польській присягнули всі тогочасні стани – «дигнітарії, княжата, панята, земські урядники, старости і підстарости, рицарські люди, бурмістри, радці й інші міські урядники, обивателі Волинської землі, Володимирського повіту». У тексті реєстру присяги, зокрема, відзначалося, що «князь Михайло і князь Дмитро Ружинські при вчиненні приязні говорили, що наш брат князь Григорій служить його королівській милості *на Україні близько скільки десять миль в Речиці* та про зложення тієї присяги [цього] року не відає, а другий брат наш князь Остафій служить його милості князеві Михайлу Вишневецькому старості черкаському і їде з князем його милістю до його королівської милості до Любліна»¹⁷.

21 липня 1570 р. на варшавському сеймі Сигізмунд II Август як «король польський, великий князь литовський, *руський*, мазовецький, жомойтський, інфлянтський і інших» за листом луцького, брацлавського й вінницького старости князя Богуша Корецького надав у ленне володіння селище Ометинці брацлавському підстарості Єрмолі Мелешку: «Запевнюючи його бути гідним і добрим чоловіком *на тій Україні нашій* при замку нашому Брацлавському»¹⁸.

Улітку 1572 р. Сигізмунд вивів «козаків, які на службі нашій»¹⁹, з-під юрисдикції урядників королівських і шляхетських замків Корони Польської та підпорядкував їх напряду великому коронному гетьманові та руському воеводі Юрієві Язловецькому, що мав свій родинний маєток у Бучачі на Тернопільщині²⁰. У королівському привілейному листі це аргументувалося тим, що «вони (козаки – *Т.Ч.*) від воевод, *старост українних* і ворогів наших

¹⁴ Архив ЮЗР. – Т.І: Акты о козаках (1500–1648). – Ч.ІІІ. – К., 1863. – С.5.

¹⁵ Там же. – С.6.

¹⁶ РГАДА. – Ф.389. – Оп.1. – Од.зб.266. – Арк.245 зв. Опубл.: Ващук Д. Василь-Костянтин Острозький у документах Литовської Метрики // Україна в Центрально-Східній Європі. – Вип.8. – К., 2008. – С.270–271.

¹⁷ Akta Unji Polski z Litwą 1385–1791. – S.327.

¹⁸ Документи Брацлавського воеводства... – С.177.

¹⁹ Із 1568 до 1576 рр. на королівській службі під керівництвом великого коронного гетьмана перебували 300 реєстрових козаків, котрі отримували річну платню в розмірі 10 польських злотих і певної кількості сукна.

²⁰ Глушок О. Еволюція фортифікації на Правобережжі під впливом змін у тактиці облоги (XV–XVIII ст.). – К., 2009. – С.28–29.

великі незручності і кривди собі зробили, щоб його милість із влади та при-суду всіх їх вивів і під справу свою гетьманську взяв»²¹.

10 березня 1574 р. новий король Генрик Валуа надав привілейний лист за поданням луцького, брацлавського й вінницького старости князя Б.Корецького на надання брацлавському підсусідкові Андрієві Семеновичу Садовському селища Єрмолинці у Брацлавському повіті: «[...] усі ті часи проживання мого в тому краю, узнав і досвідчився пильних, хутливих і вірних послуг служебника мого пана Андрія Семеновича Садовського, підсу-сідка воеводства Брацлавського, який немалий час бавився при мені на *тій Україні* і був у кожних потребах проти неприятеля»²². 15 квітня того ж року на краківському сеймі «Божою милістю король польський, великий князь литовський, *руський*, прусський, мазовецький, жомойтський, *київський*, *волинський*, *підляшський*, інфлянтський і інших» видав привілей Богушові Дешковичу на брацлавське хоружство, в якому читаємо: «Князі, панове, урядники і вся шляхта обивателі воеводства Брацлавського для ліпшого між собою порядку і кращої оборони своєї від неприятеля під тим часом небез-печним, зважаючи на там *тій Україні*, сполне і згодливо шляхетного Богуша Дешковича, землянина тамошнього»²³.

У дарчому листі волинської князівни Марії Масальської своєму чоло-вікові Костянтинові Малинському від 21 липня 1576 р. говорилося про те, що її померлий чоловік за часів короля Сигізмунда Августу «на *Вкраїні* (Въкраине) на границях московських государю королю його милості і Речі Посполитій служив»²⁴. 29 січня 1578 р. вийшов декрет сеймового суду, який розглядав справу між оршанським старостою Филоном Семеновичем Кмитом Чорнобильським і Брацлавським гродським судом, в якому читаємо: «Пан староста оршанський, будучи як *староста українний*, заклопотаний послу-гами нашими і земськими»²⁵.

Новий польський король Стефан Баторій майже в кожному універсалі, який стосувався різних проблем східних воеводств Речі Посполитої, викорис-товував слова «Україна» та «українний». Так, документ від 4 квітня 1578 р. був адресований «усім загалом і кожному зособна з *старост наших україн-них*, а зокрема хмільницькому, барському, брацлавському, вінницькому, бі-лоцерківському, черкаському, канівському»²⁶. Отже в королівському розпоря-дженні старости, які врядували на території сучасної Вінниччини, Київщини та Черкащини, називалися «українними». 6 липня 1579 р. Стефан Баторій звертався до «молодців запорожних», щоб ті не допомагали претендентові

²¹ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией (далі – Акты ЮЗР). – Т. II. – Санкт-Петербург, 1865. – С. 175.

²² Документи Брацлавського воеводства... – С. 188.

²³ Там само. – С. 191.

²⁴ Українське повсякдення ранньомодерної доби: Зб. док. – Вип. I: Волинь XVI ст. – К., 2014. – С. 221.

²⁵ Документи Брацлавського воеводства... – С. 205.

²⁶ Кулиш П. Матеріали для історії возсоединения Руси. – Т. 1: 1578–1630. – Москва, 1877. – С. 2 («wszem wobecz y kazdemu z osobna z *starost naszych ukraiennych*, a zwlaszcza Smieliczkiemu, Barskiemu, Bratslawskiemu, Winniczkiemu, Bialoczekiewskiemu, Czerkaskiemu, Kaniowskiemu»).

на господарський трон Молдавії Костянтинові Лакусті воювати за цей уряд. Причому в листі вказувалося, що той «знаходився у землі нашій, на Україні, і при ньому немало розбійників, з якими він знову має намір вторгнутися до Молдавії»²⁷. У цьому ж універсалі згадувалося про «старост наших українних» («stharosth nassyh ukrainnych»). 12 вересня того ж року король видав привілей ротмістрові Брацлавського замку Симонові Телку на пожиттєве володіння селом Скуринцями поблизу Вінниці: «Хотячи йому ласку нашу королівську оказати а тим охотнійшого і наперед до таких же і ще більшим службам нашим, особливо на Україні, затримати і способити»²⁸.

Сейм Речі Посполитої на початку січня 1580 р. затвердив королівський універсал, в якому відзначалося: «За спільною згодою всіх станів цього ж сейму постановляємо, щоб неосілих свавільних людей простого стану, які порушують мирні угоди з турками, татарами й волохами на руській²⁹, київській, волинській, подільській і брацлавській Україні, старости, князі, панове і шляхта виловлювали у своїх старостах чи маєтках і карали смертю»³⁰. 22 січня того ж року возний Станіслав Хабовський дізнався в коронній канцелярії у Варшаві про те, що оршанський староста Філон Кміта Чорнобильський затримався на королівській службі («він тепер є на послузі нашій на Україні затриманий»)³¹. 28 лютого Стефан Баторій видав універсал до «старост, підстарост, державців, княжат, панів і рицарського стану людям, на Вкраїні руській, київській, волинській, брацлавській мешкаючим»³². У поборовому королівському універсалі від 29 лютого йшлося про те, «у тому велику Речі Посполитій потребу, також, аби краї Руські й Подольські могли бути опатрені, побор по всій Короні, у Великому князівстві Литовському й панствах (державах – Т.Ч.) усіх, до неї належних»³³, «в Великому князівстві Литовському, в Київському і на Волині», «в землі Галицькій, Подільському воеводстві», «до Руських і Подольських країв», «оборона краям Руським, Подольським, Волинським»³⁴. Тут також говорилося про «людей свавільних, які на Україні (Україне) руській і київській, волинській, подільській, брацлавській пакта з турки, татари, волохи турбують»³⁵. Отже назва «Україна» в даному випадку виступала синонімічним

²⁷ Кулиш П. Материалы для истории воссоединения Руси. – Т.1. – С.12, 14; Acta historyczne do panowania Stefana Batorego króla polskiego. – Warszawa, 1881. – S.396 («Ze się precie w ziemi naszej na Ukraine bawi, mając przy sobie łotarostwa nie mało, z któemi zaś znowu wtargnąc pomyśla do Wołoch»).

²⁸ Документи Брацлавського воеводства... – С.244.

²⁹ Щодо тотожності термінів «Русь» та «Україна» див.: Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом: Нариси з історії культури до початку XVIII ст. – Л., 2001. – С.7–8.

³⁰ Volumina legum. – Vol.2. – P.206; Селянський рух на Україні 1569–1647 pp. – К., 1993. – С.342–343 («Przetoż za spolnym wszzech Stanow, na tym Seymie zezwoleniem, postanawiamy: iż ludzie swywolne ktorzy na Ukrainie Ruskiey, Kiiowskiey, Wołyńskiey, Podolskiey, Braclawskiey, pakta z Turki, Tatory, Wołochy, turbuią, ktorzyby byli plebei»).

³¹ РГАДА. – Ф.389. – Оп.1. – Стр.195. – Арк.253.

³² Українське повсякдення ранньомодерної доби. – С.311. «Starostam, podstarosciem, dzierzawczom, xiazetom, ranom u ryczerstwu na Ukrainie: ruskiey, kijowskiey, wołynskiey, podolskiey u bracławskiey mieszkaiączem» (див.: Архив ЮЗР. – Т.І. – Ч.ІІІ. – С.12).

³³ Українське повсякдення ранньомодерної доби. – С.312.

³⁴ Там само. – С.312, 324.

³⁵ Центральний державний історичний архів України, м.Київ (далі – ЦДАК України). – Ф.25. – Оп.1. – Спр.21. – Арк.191.

відповідником для «країв руських» і локалізувалася в названих вище воеводствах – Волинському, Брацлавському, Київському, Подільському та Руському.

20 вересня 1580 р. у привілеї короля Стефана Баторія князеві Дмитрові Курцевичу Булизі на володіння селом Вонячина відзначалося: «На заслуги князя Дмитра Курцовича Булиги, якими він немалий час *на Україні* (України) при вельможному Костянтинові Острозькому, воеводі київському, будучи і мужньо проти неприятелів наших інших Москві й татарам залишаючись»³⁶. Тут цікаво звернути увагу на закінчення слова – воно писалося через «і» («и»), а не через «е», як у попередньому документі: «України», не «Украине». Можливо, що це русин Лаврин Пісочинський³⁷, котрий довгий час був писарем канцелярії Руської метрики й королівським секретарем та ставив свій підпис на більшості універсалів і привілейних листів короля Стефана Баторія, так би мовити, «українізував» дану назву?

9 квітня 1582 р. король видав універсал, який адресувався «*українним воеводам, каштелянам, староствам* нашим і їх підстаростам у панствах наших»³⁸. У книзі підкоморського суду Київського воеводства за 1584 р. читаємо такий запис: «Відомості певні і досконалі з *України* приходять, же військо поганське кілька разів в *воеводство наше* недалеко від нас впадали і шкоди в побранню людей в полон [робили]»³⁹. Власне, тут «Київське воеводство» ототожнювалося з «Україною». Після смерті Стефана Баторія в період безкоролів'я було укладено конфедерацію між шляхтою, затверджену на сеймі 1586 р., в якій писалося про «*України вищеназваних воеводств*» («*Ukrain wyższej mianowaných Woiewodztw*»)»⁴⁰. Вальний сейм Речі Посполитої ухвалив 1589 р. спеціальну постанову під назвою «Заспокоєння *українного свавільства*» («*Zahamowanie Ukrainnego swowoleństwa*»), де йшлося «про людей свавільних *воеводств Руського й Подільського*, котрі переїжджають межі коронні»⁴¹. Тобто у цьому випадку термін «українний» поширювався на Руське й Подільське воеводства Корони Польської. З огляду на це, очевидно, що більшість польських дослідників, які стверджують, нібито поняття «Україна» у XVI ст. поширювалася лише на Київське і Брацлавське воеводства⁴², помиляються у своїх твердженнях. На цьому ж сеймі було ухвалено ще одну постанову – «*Староства судові й українні [замки] В[еликого] к[нязівства] Лит[овського]*» («*Starostwa Sądowe y Ukrainne W. X. Lit.*»)»⁴³.

³⁶ РГАДА. – Ф.389. – Оп.1. – Спр.216. – Арх.254; Документи Брацлавського воеводства... – С.265.

³⁷ Про Л.Пісочинського див.: Кулаковський П. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569–1673 рр. // Студії з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій. – Острог; Л., 2002. – С.140–146; Крикун М., Піддубняк О. Волинський маєток Лаврина Пісочинського (придбання села Кунева і захист права власності на нього) // Соціум. – Вип.9. – К., 2010. – С.97–135.

³⁸ Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (далі – ВКЦз). – Teki Naruszewicza. – Rkp.124. – S.93 («*Wszem wobec Ukrainnym woiewodom, kasztelanom, starostom naszym i ich podstarostcim w panstwach nacznych*»).

³⁹ Книга Київського підкоморського суду (1584–1644 рр.). – К., 1991. – С.225–226.

⁴⁰ Volumina legum. – Vol.II. – P.225.

⁴¹ Ibid. – S.288.

⁴² Див., напр.: Литвін Г. З народу руського: Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648). – К., 2016.

⁴³ Volumina legum. – Vol.II. – P.289.

У королівському привілеї від 14 квітня 1589 р., який надавав київському шляхтичеві І.Ближинському у володіння Кременчуцький ухор, зокрема, ішлося: «З того ухору службу воїнську яко й інша шляхта на *тій Україні* мешкаючи служити повинен; [...] заслуги, які він на *Україні* при ньому (князеві Михайлові Вишневецькому – Т.Ч.) у багатьох потребах і битвах з неприятелями Речі Посполитої коронної буваючи в себе мужньо показував горла і кровопролиття свого не латуючи»⁴⁴.

Згідно з постановою сейму Речі Посполитої за 1590 р. під назвою «Порядок щодо низовців та *України*» («Porządek z strony Nizowcow u *Україну*»), визначався козацький реєстр в 1 тис. чол., хоча спочатку планувалося 6 тис. Керувати реєстровими козаками, а також упокорювати всіх «свавільних людей» мав великий коронний гетьман Речі Посполитої⁴⁵. Тут треба звернути увагу на формулювання назви сеймової ухвали, де йшлося про створення окремого правового статусу «щодо *України*». Тексти інструкцій послам Вишенського, Серадзького, Познанського, Калішського, Краківського та інших воеводських сеймиків на вальний сейм були переповнені шляхетськими образами на «свавільля українне», «свавільля низових козаків», «козацьку сваволю», і попереджали, що «*Україну не можна залишити без жовніра*»⁴⁶, «низовці й люди українні щоб договорів не порушували»⁴⁷.

16 січня 1592 р. новий король Речі Посполитої Сигізмунд III Ваза видав універсал про призначення спеціальних комісарів із розслідування. «Дійшло до нас, що на *Україні* – у воеводствах Волинському, Київському, Брацлавському – як у селах, так і містечках та містах люди свавільні, не зважаючи на зверхність нашу і право посполите, учинили великі й нечувані шкоди, кривди, грабунки та вбивства»⁴⁸. Тут також ішлося про «вірності ваші, які на *Українах* проживають»⁴⁹. Отже для польського короля у цьому конкретному випадку «*Україною*» була територія Волинського, Київського та Брацлавського воеводств. Інструкція Сигізмунда, подана 6 липня того ж року на провінційні сеймики, стверджувала, що «люди українні» мають велику шкоду, яка надходить «із Низу» від козаків, а «українне свавільство розходиться швидко»⁵⁰. У зв'язку з цим, повідомляв король шляхту – «комісара на *Україну* з немалим людом [треба було] *послати*»⁵¹. У проекті постанови сейму Речі Посполитої за 1593 р. ішлося про те, щоб «воеводи, шляхетні старости, які домовляться між собою про час і місце, у *ті краї на Україну*,

⁴⁴ Руська (Волинська) Метрика: Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воеводства) 1569–1673. – К., 2002. – С.434; *Вирський Д.* Вишневецьчина: перші перемоги і перші соратники (1555–1595 pp.) // *Україна в Центрально-Східній Європі.* – Вип.15. – К., 2016. – С.120–121.

⁴⁵ Prawa Konstytucje u przywileje Krolewstwa Polskiego. – Warszawa, 1732–1738. – S.1330; Volumina legume. – Vol.2. – P.310; Селянський рух на Україні 1569–1647 pp. – С.344–345.

⁴⁶ ВКСз. – Dział rękopisów. – Rkp.2724. – S.78, 418, 433; Rkp.2723. – S.96.

⁴⁷ Ibid. – Teki Naruszewicza. – Rkp.1621. – S.594.

⁴⁸ ЦДІАК України. – Ф.25. – Оп.1. – Спр.140. – Арк.376–379; Архив ЮЗР. – Ч.III. – Т.1. – С.33–35; Селянський рух на Україні 1569–1647 pp. – С.86.

⁴⁹ Архив ЮЗР. – Ч.III. – Т.1. – С.34 («wiernosci wasze, którzy na Ukrainach mieszkacie»).

⁵⁰ ВКСз. – Rkp.370. – S.6–7 («Ukrainne swowolenstwo rospuscielo się barzo iest szkodliwe»).

⁵¹ Ibid. («Tak isz przyszło K. I. M. comissarza na Ukrainę z niemalym ludem zeslacz»).

як собі час визначать, для учинення тієї справедливості [підуть]; [...] тоді *старости наші українні* швидко всі з почтом своїм, також стрільці й вибранці всі коронні та В[еликого] к[нязівства] Литовського проти таких рушити як тільки на гвалт мають»⁵².

У листі київського єпископа Йосифа Верещинського до канцлера Яна Замойського з Фастова від 29 серпня 1593 р. читаємо: «А ще добре було б, щоб *Україна їхня* була міцна»⁵³. Тут також згадувалося про «*старост українних*», однак особливу увагу потрібно звернути на те, що представник вищої духовної влади Корони Польської додавав до назви «Україна» прийменник «їхня», тобто у цьому випадку розумілося, що вона була «не своя» для католицького священника. Цей представник вищого кліру римо-католицької церкви в Київському воеводстві Речі Посполитої писав різноманітні публіцистичні трактати, серед яких були такі, де не тільки у змісті, але навіть у назві вживалося слово «Україна», наприклад: «Оголошення ... про створення рицарської школи для синів коронних *на Україні...*» («Publika ... tak ze strony fundowania szkoły rycerskiej synom koronnym *na Ukrainie...*»; Краків, 1594 р.). В одній зі своїх тогочасних праць єпископ Верещинський писав, що «*Україна довша й ширша, ніж Велика та Мала Польща*»⁵⁴.

У 1593 р. канцеляристи Коронної канцелярії у Варшаві внесли до Руської метрики запис: «Данина Черминському добр названих городище Лисянка (Lesenka) *на Україні* вище Торговиці між ріками Ухорським Тікичем (Uchorskim Tykiczom)...»⁵⁵. Навесні того ж року до володимирської гродської книги вписано відмову гетьмана Криштофа Косинського від керівництва над козаками Війська Запорозького, де були й такі слова: «[...] з тих часів пана *Косинського за отамана не мати й загалом на Україні заразом іншого* [обрати] *на те місце*»⁵⁶. Із цих слів стає зрозумілим, що «Україна» тут виступала як політичний організм, котрий потребував собі зверхника – «отамана». Отже саме з цього часу можна говорити про початок процесу поступового перетворення хороніма «Україна» на політонімічну назву.

16 березня 1595 р. коронні канцеляристи, які разом із королем перебували вже у Кракові, записали таку постанову: «Визволення від грошей підводних *міст українних*. Виволання від поборів *міст українних*»⁵⁷. У лютому 1596 р. Сигізмунд III Ваза видав універсал, в якому писав про існування «*своєї волі українної*», а також про те, що «на тих зброднях, які *на Україні* до того часу чинилися; [...] по ті часи вашої братії другій зважа *на Україні* стало»⁵⁸. У конституції вального сейму у Варшаві від 7 травня 1596 р. серед іншого зазначалося: «Оскільки *на Україні* *козацька сваволя поширюється*

⁵² Ibid. – Rkp.2723. – S.41 («Woyewody, urodzone starosty, ktorzy porozumiewszy syę między sobą o czasie i myeiscu, w *tamthe kraye na Ukrainyе*, jako sobie czas upatrzą, dlya czynienya they sprawedliwoszczy ziachacz [...]; tedy *starostowye nasy Ukrainny* [...]).

⁵³ *Стороженко А.* Стефан Баторий и днепровские казаки. – К., 1904. – С.309.

⁵⁴ Цит. за: *Яковенко Н.* Нарис історії України. – К., 1998. – С.10.

⁵⁵ Руська (Волинська) Метрика: Регести документів... – С.447.

⁵⁶ Архив ЮЗР. – Ч.ІІІ. – Т.1. – С.54.

⁵⁷ Там само. – С.450 («Выволение от пнезеи подводных *места украинные*. Wywołanie od poborow *miast ukrainnych*»).

⁵⁸ Архив ЮЗР. – Т.1. – Ч.ІІІ. – С.85.

зі шкодою для Речі Посполитої чим далі»⁵⁹. 1 жовтня 1596 р. король видав черговий універсал щодо «свавільного козацтва», де стверджувалося: «У воеводствах Київському, Волинському і Брацлавському [...]; на Україну втікали, служби немаючи»⁶⁰.

У листі «старшого» Війська Запорозького Гаврила Крутневича до короля Речі Посполитої Сигізмунда III Вази від 26 вересня 1600 р. ішлося: «Товариші наші, до маєстату вашої королівської милості послані, мали лист до українних урядів про наше перебування на послугах вашій королівській милості на Україні вільне й безпечне [...], не скривджені від українних урядів були як вірні і найнижчі піддані вашої королівської милості»⁶¹. 31 березня 1601 р. в листі «старшого» Війська Запорозького Самійла Кішки до великого коронного гетьмана Я.Замойського писалося, «щоб [гроші і сукно] нам взагалі на Україну були прислані згідно з обіцянкою кор. й. м.»⁶². У листі Йосифа Верещинського до канцлера Я.Замойського від 15 квітня 1601 р. з Фастова зазначалося: «Так шляхтичів сила як теж людей українних і козаків запорозьких немало»⁶³.

С.Кішка писав 1 грудня 1601 р. з Нової Мойжі поблизу Ренцена (територія сучасної Латвії) до великого коронного гетьмана Я.Замойського: «То теж в. м. повідомляємо, що й самі вже для великої муки нашої на Україну йдемо»⁶⁴. Назва «Україна» рясно (7 разів!) використовувалася в листі гетьмана Війська Запорозького Івана Куцковича⁶⁵ до галицького старости Юрія Струся від 11 травня 1602 р.:

- «Що нас м[ило]с[ти]вий пане галицький від в[ашої] м[илості] самого під той час нашої відсутності в Україні»
- «Указав їм (Війську Запорозькому – Т.Ч.) в[аша] м[илість] місця по Україні, де є велика частина домів і маєтностей наших»
- «За учтиві послуги наші видати нам сказав на додаток і на очікуваний учтиво заслужений жолд наш, почавши від Могилева всю Україну аж до гирла Дніпрового»
- «Поспішали до України і там очікували жолду свого заслуженого»
- «То є воля і наказ йо[го] к[оролівської] м[илості], щоб [ми] зупинилися в Україні»

⁵⁹ Volumina legum. – Vol.II. – P.364; Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. – С.112–113.

⁶⁰ Архив ЮЗР. – Т.I. – Ч.III. – С.131.

⁶¹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD). – Archiwum Zamoyskich. – №3036. – S.35 («Towarzysze nasze, do maiestatu W. Kr. M. poslane, mieli list do urzędów ukraińnych o przejsciu nasze s poslug W. Kr. M. na Ukraine wolne y bezpieczne [...], nie ukrzywdzonie od urzędów ukraińnych bely iako wierne i nainizse poddani Waszej Kro. M.»).

⁶² Ibid. – №802. – S.5–7.

⁶³ Стороженко А. Стефан Баторий и днепровские казаки. – С.320–321. У цьому листі Й.Верещинський відрізняв «Польшу» від «України»: «Proszę do spraw prawnych o dwa Exempti jeden do Polski a drugi na Ukrainę».

⁶⁴ AGAD. – Archiwum Zamoyskich. – №675. – S.41–42; Listy St.Zółkiewskiego: 1584–1620. – Kraków, 1868. – S.115; Документи українського козацтва XVI – першої половини XVII ст.: універсали, листування, угоди, присяги / Упор. В.Брехуненко, Ю.Мицик, В.Щербак. – К., 2016. – С.124–125.

⁶⁵ Лист написаний у білоруському місті Могильові під час повернення козацького війська з Інфлянтської кампанії 1601–1602 рр.

– «А ми за короткий час в доброму здоров'ї на *Україну* прибули»
 – «Бо вже на *Україні* й у домах наших немає нічого»⁶⁶.

Як можна зрозуміти з наведених словосполучень, в офіційній топії вищого керівництва Війська Запорозького вже на початку XVII ст. назва «Україна» поширювалася на територію «від Могилева» на півночі до «гирла Дніпрового» – на півдні. Наприклад, в універсалі гетьмана («старшого») Війська Запорозького Григорія Ізаповича від 20 грудня 1606 р. до Сигізмунда III Вази уряд Речі Посполитої називався в тому числі урядом України-Русі («есьмо доносимо тую пересторогу до відомості вашої милості, яко уряду українного») ⁶⁷. На сеймі 1607 р. було ухвалено дві окремих постанови: «Про сваволю українну» («*O swawoli Ukrainney*»), «Про міста українні» («*O miastach Ukrainnych*») ⁶⁸. У першій згадувалися «староства українні» («щоб міщани й бояри Київського та Подільського воеводств підкорялися місцевим старостам»), а у другій ішлося про «свавільства міщан брацлавських і корсунських». У документі під назвою «Вотум шляхтича, писаний на сеймику на сейм року Господнього 1606» слово «Україна» згадувалося декілька разів ⁶⁹.

6 вересня 1609 р. краківський каштелян Я.Острозький писав до короля Сигізмунда III Вази:

«Зволиш наказати мені, щоб я втихомирив козацьке свавілья на *Україні* й щоб козаки не збиралися купами та не порушували угод із прикордонними сусідами. Але я сам не маю таких сил, щоб міг виправити те, що надто шкодить. Бо й *зараз по Україні розійшлися корогви*, які діють від імені в[ашої] к[оролівської] м[илості] та називають себе слугами в[ашої] к[оролівської] м[илості], хоча насправді ними не є»⁷⁰.

У постанові сейму Речі Посполитої 1609 р. під назвою «Про козаків запорозьких» ішлося про те, що останні заважають «владі урядників наших та урядові українному», а тому «висилаються на *Україну* комісари наші»⁷¹.

Черговий сейм 1611 р. ухвалив постанову «Про сваволю українну козацьку» («*O swawoli Ukrainnej Kozackiej*»), в якій наголошувалося на тому, що в

⁶⁶ AGAD. – Archiwum Zamoyskich. – №3036. – S.40–42; Документи українського козацтва... – С.131–133 («Co nas mczwy panie Haliczki od w. m. samego pod ten czas niebytnosci naszey na *Ukrainie*; «Ukazał iem w. m. lieżą *po Ukrainie*, gdzie iesth większa część domów y majątnosczy naszych»; «Za uczciwę posługi nasze wydacz nam raczył na dopoczynienie y na oczekywanie uczciwe zasłużone[go] zółdu naszego, począwszy od Mohiliewa *wszithie Ukraynę* asz do uscia Dnieprowego»; «Pospieszali się *ku Ukrainie* y tam oczekywali zółdu swego zasłużonego»; «Tho jest wolia y rozkazanie Ie. K. M., zebysmy się položyli na *Ukrainie*; «A my w krotkim czasie w dobrym zdrowiu na *Ukraynie* przybywsi»; «Bo iusz na *Ukraynie* y w domach naszych nie mash poczo»).

⁶⁷ Архив ЮЗР. – Ч.III. – С.152.

⁶⁸ Volumina legum. – Vol.II. – P.443.

⁶⁹ Кулиш П. Матеріали для истории воссоединения Руси. – Т.1. – С.39–40.

⁷⁰ Жерела до історії України-Руси. – Т.VIII. – Л., 1908. – С.121; Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. – С.146–147.

⁷¹ Volumina legum. – Vol.II. – P.465 («władzą urzędników naszych, y *Urząd Ukrainny* mieszaia», «wysyłamy na *Ukrainę* komissarze»).

«українних воеводств» козаки чинять усілякі «свавільства», а «українна сваволя бере гору під протекторатом служби нашої й чинить великі шкоди та кривди станові шляхетському в його маєтностях»⁷². Однак, зважаючи на загрозу нової війни з турками, дозволялося набирати «роти козацькі», видаючи «приповідні листи» на вербування лише шляхтичам.

На грудневому сеймі 1613 р. серед інших постанов щодо України було ухвалено конституцію «Про комісію з козаками», в якій заборонялося «самовільне показначення» частини населення Київського, Брацлавського й Подільського воеводств Корони Польської, котрі виходили з-під юрисдикції своїх панів і визнавали владу козацького «старшого». Окрім того, в іншій постанові – «Про козаків і людей свавільних» – зазначалося: «Дбаючи, щоб надалі наша держава була забезпеченою від свавільних ватаг, а особливо *українні місця*, які значно потерпіли від них раніше»⁷³. В іншій постанові того ж сейму – «Про кварцяного жовніра» – говорилося, що останній «*призначений на оборону краям українним*» і він має бути «*в полях на Україні*, там, де є потреба його призначення»⁷⁴. В універсалі короля Сигізмунда III Вази про створення «козацької комісії», який було видано у Варшаві 15 березня 1614 р., написано: «Також і про місце достатньо порозумівшись, зараз на *Україну Київську* заїхали»⁷⁵.

На сеймі 1615 р. руський воєвода у своєму вотумі відзначав, що козаки «абсолютно домінують на *Україні*, адже все поспільство під їхнє право піддалося, запобігти цьому неможливо, позаяк жодна річ у них неможлива, і місця немає ані конституції, ані авторитету короля його милості»⁷⁶. У королівських пропозиціях на сейм наголошувалося:

«Є в нас на *Україні* внутрішня небезпека, хоча й немає зовнішньої. Чи не висить над нами неспокій козацької бурі? [...] Й[ого] к[оролівська] м[илість] зволив призначити для збереження приязні з турками і *для очищення України* від згаданого свавілля комісарів, які мали вжити заходів чи то угодою, чи якимось іншим способом, щоб роз'єднати цих людей і привести якусь певну кількість із них до доброго порядку»⁷⁷.

⁷² Ibid. – Т.ІІІ. – Р.16; Селянський рух на Україні 1569–1647 pp. – С.350 («*Українна swawola tak wielką gorę bierze, że stanowi szlacheckiemu w dobrach ich, i nascych, wielkie a nieznośne szkody y krzywdy*»).

⁷³ Volumina legum. – Vol.III. – Petersburg, 1859. – Р.122; Селянський рух на Україні 1569–1647 pp. – С.351 («*Postregaiąc aby napotym Państwa nasze bezpieczeństwo swe miały od kup swywolnych, a osobliwie *Українне місця**»).

⁷⁴ Volumina legum. – Vol.III. – Р.81–82 («*że żołnierz kwarciany *kraiom Ukrainnym* na obronę naznaczoney*»).

⁷⁵ Biblioteka Narodowa w Warszawie. – Dział mikrofilmów. – Mkf.2632. – S.212–215; Документи українського козацтва... – С.163 («*Takze y o *mieysciu* dostatecznie porozumiowszy się, społecznie na *Україnę Kiiowską* ziachali*»).

⁷⁶ Biblioteka Kórnicka PAN. – №325 (Biblioteka Narodowa w Warszawie. – Dział mikrofilmów. – Mkf.2632). – S.34. Див. також: *Брехуненко В.* Християнські козаки і християнські сусіди: моделі поєднання (XVI – перша половина XVII ст.) // Покликання: Збірник праць на пошану професора о. Юрія Мицика. – К., 2009. – С.98.

⁷⁷ Жерела з історії України-Руси. – Т.VIII. – С.165; Селянський рух на Україні 1569–1647 pp. – С.351–352.

Досить інформативна королівська інструкція на сейм Речі Посполитої 1616 р.: «[Козаки] *замки наші українні* зайняли [...]; і іншим правом кільканадцять *фортець українних* собі привласнюють; [...] *та частина України*, в якій давно не постав, мечем і вогнем спустошив»⁷⁸. Цікаво, що цей сейм ухвалив дві постанови: «Про стражів *українних*» («O strazach *Ukrainnych*»), «Про розбої і злочинства *українні*» («O rozbojach, y zlodziejstwach *Ukrainnych*»)⁷⁹. В останній ішлося про «свавільства» у Брацлавському воеводстві. Шляхта Корони Польської в 1617 р. вимагала, щоб «воєвода київський частіше перебував *на Україні*», і того ж зажадала від «старост *українних*», котрі рідко бували у своїх східних староставах⁸⁰.

У листі до литовського маґната Лева Сапіги від 22 вересня 1617 р. Сигізмунд III Ваза писав: «А то *та Україна* від поган небезпеченства затруднили і затримали королевича Владислава, сина нашого, що перед тим узятого з дозволу Речі Посполитої до Москви затягу так швидко, як була потреба закінчити, не міг, бо і сам за першими вістями до *України* повернутися мусив»⁸¹. Зазначимо, що у цьому королівському листі до вищого урядовця Великого князівства Литовського в одному семантичному ряду згадувалися такі назви, як «Річ Посполита», «Москва» та «Україна».

Постанова вального сейму 1618 р. називалася «Про козаків низових»: «Так далеко зайшла козацька сваволя, що поза тим, що *українні обивателі* великі від них терплять кривди»⁸². В одній із посольських інструкцій на цей сейм зазначалося:

«Потрібно, щоб й[ого] м[илість] п[ан] київський воевода (тобто Станіслав Жолкевський – Т.Ч.) частіше *бував на Україні*. Ми ж, як бачимо, мало від нього маємо допомоги, бо в *Києві* *був лише двічі*: їдучи до Москви і заїжджаючи на воеводство. Крім того, і урядників його там не дуже хвалять, бо, по-простому кажучи, кожен шукає, що – його [власне], а що – не Боґове. *Українні* панове старости, особливо маґнати, теж не думають про те, щоб навести порядок»⁸³.

На вальному сеймі 1619 р. йшлося про оборону «*країв руських, України* до землі волоської прилеглих»⁸⁴, а на черговому сеймі 1620 р. було ухвалено постанову під назвою «*Старости українні*» («*Starostowie Ukrainni*»),

⁷⁸ ВКСз. – Rkp.109. – S.497–498 («[Kozaki] *zamki nasze Ukrainne osiedli* [...] y inszym prawem *kilkancasie osad Ukrainnych sobie przywlaszczaiaq*»).

⁷⁹ Volumina legum. – Vol.III. – P.137, 141.

⁸⁰ ВКСз. – Rkp.350. – S.205–206 («Woiewoda Kiiowski częsciey przebywał *na Ukrainie* [...] panowie *starostowie ukraiinni* [...] gdyz sami nigdy w starostwach swoich nie bywaią»).

⁸¹ Жерела з історії України-Руси. – Т.VIII. – С.185.

⁸² Volumina legum. – Vol.III. – P.157 («Так далеко зашла Козацка сваволя, że mimo to, iż *obywatele Ukrainny* wielki od nich ucisk y ukrzywdzenie cierpia»).

⁸³ Жерела з історії України-Руси. – Т.VIII. – С.176–177; Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. – С.167–168. Цікаво, що в березні 1618 р. могильовський купець Л.Власов стверджував: «[...] указал де король с *Украины* с своими людьми и с запорожскими черкасы и с гайдуки итти, заговеv маслом, на Киев, а с Киева на Путивль да на Северу» (див.: Документи російських архівів з історії України. – Т.1: Документи з історії запорозького козацтва 1613–1620 рр. – Л., 1998. – С.119).

⁸⁴ Volumina legum. – Vol.III. – P.169 («*kraiow Ruskich, Ukrainie y Ziemi Wołoskiej przyleglych*»).

де йшлося про «панів старост у замках українних»⁸⁵. У цьому випадку пояснювалося, що «краї руські» є «Україною», і вони межують із «Волоською землею», тобто Волоським князівством.

20 листопада 1620 р. король Сигізмунд III Ваза видав привілейний універсал волинському воеводі Я.Заславському на володіння Переяславським староством із прилеглими землями. У цьому документі, зокрема, відзначалося: «Двісті коней людей служилих своїм коштом при війську й гетьманові нашим *на Україні* ставити повинен будеш»⁸⁶. 21 серпня 1621 р. вийшов універсал про призначення королівським коморником у Київському воеводстві шляхтича В.Обалковського. Тут кілька разів згадувалося про «Київську землю та всю Україну»: «Селітри у всій землі Київській і *по всій Україні тій*, у полях диких білгородських, очаківських, путивльських, біля муравських шляхів татарських і біля рік Псел, Ворскла, Орелі й в інших диких місцях»⁸⁷. Як бачимо, до іменника «Україні» застосовувалося означення «вся». Про «україну сваволю» йшлося в універсалі Сигізмунда за 1624 р.⁸⁸

У 1625 р. великий коронний гетьман С.Жолкевський відзначав, що козаки «забувши віру й підданство, удільну собі Річ Посполиту творять, на горло та маєтність невинних людей наступають, *уся Україна* від них залежна, шляхтич в домі своїм не вільний, в містах і містечках його королівської милості весь уряд, вся влада при козаках, узурпують собі юрисдикцію, право становлять»⁸⁹. У грудні того ж року сеймики Корони Польської отримали королівську інструкцію, в якій також наголошувалося на тому, що «*окрема собі Річ Посполита* утверджується, на горла, на маєтності людей невинних наступають, *Україна* вся є від них зруйнована, шляхтич у домі своїм не вільний, в містах і містечках й[ого] к[оролівської] м[илості] усі уряди, уся влада при козаках, привласнюють собі юрисдикцію, право собі встановлюють; [...] *на Україні* для приведення в покору козаків; [...] ніж і в домі [на] *Україні* мати постійну небезпеку»⁹⁰. Власне, із цього тексту стає зрозумілим, що «*вся Україна*» буде не тільки «зруйнована козаками», але в ній установлювалися нові державні та судові органи й таким чином творилася «окрема Річ Посполита». У листі коронного конюшого Х.Збаразького до короля від 1623 р. вживалося таке словосполучення, як «*уся Київська Україна й Біла Русь*» («*wszystkiey Kijowskiej Ukrainy u Białey Rusi*»)⁹¹.

⁸⁵ Ibid. – P.182 («panow Starostow na zamkach Ukrainnych»).

⁸⁶ Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – Кн.14. – Вып.І–ІІІ. – С.119 («Dwieście koni ludzi służałch swym kosztem przy wojsku i hetmanie naszym *na Ukrainie* stawić powinien będzie»).

⁸⁷ Там же. – С.129–130 («Saletry wszystkie, w ziemi Kijowskiej i *po wszystkiej Ukrainie tamtej*, w polach dzikich Białgorodskich, Oczakowskich, Putiwlskich, około Murawskich szlaków tatarskich i około rzek Psła, Worskla, Oreli i we wszystkich dzikowinach»).

⁸⁸ Кулиш П. Материалы для истории воссоединения Руси. – Т.1. – С.141–142.

⁸⁹ Жерела з історії України-Руси. – Т.VIII. – С.285.

⁹⁰ Там само. – С.286 («Udzielną sobie Rzecz Pospolita stanowią, na gardła, na majątność ludzi newinnych następują, *Ukraina* *wszystka* jest od nich *zgoldowana*, szlachticz w domu swym nie wolny, w miastach i w miasteczkach J. K. M. Wszystek rząd, *wszystka* władza przy kozakach, uzurpują sobie jurysdykcyą, prawa stanowią; [...] *na Ukraine* dla wprawienia w posłuszeństwo kozaków; [...] niżli i w domu [na] *Ukrainę* mieć w ustawicznym niebezpieczeństwie»).

⁹¹ Кулиш П. Материалы для истории воссоединения Руси. – Т.1. – С.102.

На Варшавському сеймі 1627 р. було ухвалено постанову «Оборона України від поган» («Obrońca Ukrainy od pogan»), за якою «України від поган мав стерегти жовнір», котрий повинен був бути при «війську україннім», і в якому також мали знаходитися «люди старостів українних»⁹². Аналогічну постанову було ухвалено на Варшавському сеймі 1628 р., де також ішлося про «українне військо» та організацію «оборони України»⁹³. Вищий законодавчий орган Речі Посполитої в 1629 р. підтвердив попередні постанови сеймів стосовно «оборони українної» («obrona Ukrainna») та ухвалив нову конституцію, де йшлося про особливості «українної оборони» («Ukrainney obronie»), що її мало забезпечувати «військо те українне»⁹⁴. У виступі на сеймі 1630 р. король Сигізмунд III Ваза звернувся до магнатів і дрібнішої шляхти із закликом, що «оскільки їм нічого не вартує за будь-якої нагоди повернутися до звичайної сваволі [...] треба зміцнити Україну надійною охороною»⁹⁵. 28 березня того ж року польний гетьман С.Конецпольський видав універсал до шляхти Волинського воеводства, в якому наголошувалося на «українному свавільстві» («swawoleństwo Ukrainne») ⁹⁶.

У королівських пропозиціях на сейм 1631 р. загострювалася увага на козацькому повстанні, яке «підбурило всю Україну»: «Жорстоко замордували свого старшого, поставленого з руки й. к. м., та інших старших, що зберігали покору⁹⁷, підбуривши майже всю Україну до бунту [...]; Для утримання їх у покорі і у зв'язку з небезпекою від поган треба зміцнити Україну надійною охороною»⁹⁸. На цьому сеймі йшлося про утримання «частини війська, з експедиції пруської на Україну повернутої»⁹⁹. 23 липня 1631 р. Сигізмунд III Ваза писав до київського воеводи Тишкевича, щоб «не дійшло до якого-небудь кровопролиття, а потім і до хвилювання козаків та всієї України»¹⁰⁰. 6 лютого 1632 р. король видав привілейний універсал скарбовому писареві Ф.Мировецькому на володіння землею на р. Ворскла. У цьому документі дуже чітко локалізувалися королівські надання «на Україні»: «Городища пусті двоє, Глинськом і Бельськом названі, вище Полтави, над рікою Ворсклою поблизу могили, Скособора названою, за рікою Пслем, на Україні, у воеводстві Київським [що] знаходяться»¹⁰¹.

⁹² Volumina legum. – Vol.III. – P.260 («żołnierza, który Ukrainy od pogan stredz będzie»).

⁹³ Ibid. – P.278.

⁹⁴ Volumina legum. – Vol.III. – P.292 («woyska tego Ukrainnego»).

⁹⁵ Жерела до історії України-Руси. – Т.VIII. – С.289.

⁹⁶ ЦДІАК України. – Ф. «Луцький гродський суд». – Кн.2143. – Арк.361 зв.

⁹⁷ Ідеться про Григорія Чорного та його прибічників.

⁹⁸ Жерела з історії України-Руси. – Т.VIII. – С.356–357; Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. – С.139.

⁹⁹ Volumina legum. – Vol.III. – P.321 («ze części woyska z expedycyi Pruskiej na Ukrainę obrosona»).

¹⁰⁰ Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы. – Т.1. – Москва, 1954. – С.112 («Nie przychodziło do jakiego krwie rozlania, a za tym i do poruszenia kozaków i wszystkiej Ukrainy»).

¹⁰¹ ЦДІАК України. – Ф. «Володимирський гродський суд». – Кн.1000. – Арк.182 («Horodyszczą pustę dwoję, Hlińską u Bielską nazwanej [...] za rzeką Pslēm, na Ukrainie, w wojewodztwie Kijowskim»).

У липні 1632 р. на генеральній конфедерації шляхти Корони Польської було заявлено, що частина земель Речі Посполитої «*спустошена українними війнами*» й потрібно думати про «*оборону України*»¹⁰². Тут також згадувалося про «старостів українних»¹⁰³. Після виборів нового монарха, яким став Владислав IV, у документі під назвою «Присяга їх мосців пп. маршалків» ішлося про те, щоб король разом «з отцем примасом, і їх милостями панами сенаторами, і гетьманами двох народів, домовившись, і *curam gerere miēi України, дуже старався*»¹⁰⁴.

У конституції вального сейму Речі Посполитої 1633 р. була спеціальна постанова під назвою «Дисципліна військова війська кварцяного, на *воеводства руські, і українні від поган, слугуюча*» («*Dyscyplina militaris woyska kwarcianego, na Woiewodztwa Ruskie, y Ukrainne od pogan, służąca*»), в якій говорилося про «жовніра кварцяного на *Україні Речі Посп[олитої]*», а також уперше в польській діловій мові вживалися такі словосполучення, як «жовніри *війська українного*», «провіант *війську нашому українному*»¹⁰⁵. Цікаво, що в даному випадку це словосполучення в локалізаційному значенні стосувалося Київського, Волинського, Белзького, Брацлавського, Подільського й навіть Люблінського (!) воеводств, а також «земель руських»¹⁰⁶. Однак на цьому ж сеймі було ухвалено постанову, де говорилося про «*українні замки Великого князівства Литовського*» та конкретизувалося, що йшлося про «Полоцький, Мстиславський, Вітебський, Суразький, Віленський, Гомельський, Річицький, Ушицький [замки]»¹⁰⁷. А через два роки, у сеймовій постанові 1635 р., відзначалося: «*До тієї України [...] що на тій Україні деякі шляхетського стану люди тим виправам морським запорозьким козакам допомагають*»¹⁰⁸.

У своєму щоденнику домініканський чернець Шимон Окольський так опишував початок повстання Війська Запорозького, яке відбувалося в 1637–1638 рр.:

«Докладно повідомили про бунт, купи, наїзди як на шляхетські, так і на козацькі домівки, про великий неспокій як за Дніпром, так і на *Україні*, про небезпеку, що загрожує шляхетським дворам і містам [...]; каштелян краківський удався до іншого милосердного засобу: він відрядив від себе послів до самого бунтівника *Павлюка на Україну* [...]; чернь і піддані-випищики, непослушні реєстрові, швидко почали збиратися у загони, найдждали шляхетські домівки, міста, замки та *українські маєтності* й [ого] кн[язівської] м[илості] Єремії Вишневецького [...] Всьому військовій наказано *повернути на Україну*, щоб погасити той запал»¹⁰⁹.

¹⁰² Volumina legum. – Vol.III. – P.347, 349 («*Українними woynami spustoszonych [...] obronę Ukrainy*»).

¹⁰³ Ibid. – P.350.

¹⁰⁴ Ibid. – P.361 («z Imcią X. Prymasem, y z Ich Mciami Pany Senatorami, y Hetmanami oboygа narodow, porozumiewać się, y *curam gerere tamtey Ukrainy, będzie raczyb*»).

¹⁰⁵ Ibid. – P.373 («*żołnierz kwarcyan na Ukrainie Rzeczyposp*», «*żołnierzom woyska Ukrainnego*, «*prowiant woysku naszemu Ukrainnemu*»).

¹⁰⁶ Ibid. – P.374.

¹⁰⁷ Ibid. – P.375.

¹⁰⁸ Ibid. – P.403–404 («*Ku tamtej Ukrainie [...]; że na tamtej Ukrainie niektórzy stanu szlacheckiego ludzie tych inkursji morskich kozakom zaporoskim dopomagają*»).

¹⁰⁹ Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskiem w r. 1637 / Przez Sz.Okolskiego. – Kraków, 1858. – S.10–11, 13–14.

З вересня 1637 р. великий коронний гетьман С.Конецпольський видав універсал, який починався так: «Усім узагалі їх милостям українним пп. старостам, державцям, підстаростам, намісникам та урядовцям»¹¹⁰. 21 листопада того ж року король Владислав IV видав універсал, що адресувався «всім загалом і кожному зосібна, кому про те відати належить, а зокрема старостам і урядам гродським, підстаростам і державцям всіх наших володінь на Україні»¹¹¹. У цьому документі також згадувалося про «українські села і містечка» («*wsi i miasteczka ukraiński*). У відомій «Ординації Війська Запорозького реєстрового, у службі Речі Посполитій перебуваючому», затвердженій сеймом 1638 р., уживалися такі словосполучення, як «військо українне», «українні край», «старости і підстарости українні», та зазначалося: «Щоб козаки у віддалених краях українних (окрім Черкас, Чигирина, Корсуня) і в інших містах, на самій Україні будучих [...]»¹¹².

***

Практика вживання назви «Україна» в офіційному дискурсі Речі Посполитої пройшла певні історичні етапи. Починаючи від Люблінської унії 1569 р. назва почала використовуватися королем та його урядниками, а також представниками сеймової та іншої шляхти насамперед для означення прикордонних («пограничних») земель Великого князівства Литовського, що відійшли до Корони Польської. Через кілька років після ухвал Люблінського сейму 1569 р. в королівській канцелярії почали вживатися такі локалізаційні словосполучення, як «Україна Руська», «Україна Волинська», «Україна Подільська», «Україна Київська», «Україна Брацлавська», що з часом у мовному дискурсі Корони Польської об'єднувалися в таку хоронімічну назву, як «українні край». Упродовж останньої третини XVI – 1630-х рр. хоронімічний прикметник «українний» (писався як із малої, так і з великої букви) застосовувався в офіційних документах у таких випадках: «українні замки», «українні міста», «українні уряди», «українні магнати», «українні старости», «українні державці», «українні підстарости», «українні намісники», «українні урядники», «українні стражі», «українні слуги», «українні обивателі», «українні люди», «українні козаки», «військо українне», «українні війни», «українні місця» тощо. Власне, термін «українний» із 1569 р. означав належність до порубіжних воєводств Корони Польської, а відтак – Речі Посполитої.

Окрім того, назву «Україна» в Польсько-Литовській державі використовували, з одного боку, для маркування історико-етнографічного краю, де проживав «руський народ», а з іншого – для витіснення з тогочасного офіційного мовлення назви «Русь» саме як «узагальнюючого» терміна для цього краю. У королівській канцелярії та постановвах сейму Речі Посполитої

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid. – S.163 («Wszem wobec i każdemu zosobna, кому то wiedzieć należy, a mianowicie: starostom i urzędom grodzkim, podstarościami, także dóbr naszych wszystkich na Ukrainie dzierżawcom»).

¹¹² Volumina legum. – Vol.III. – P.440 («Aby kozacy w odleglejszych krajach Ukrainnych (krom Czerkas, Czechryna, Korszunia) i w inszych miastach, na samej Ukrainie będących [...]»).

словом «Україна» в одних випадках окреслювали територію Київського та Брацлавського воєводств Корони Польської, а в інших – ще й Руського, Волинського, Подільського Речі Посполитої. Досить часто цією назвою користувалися підпорядковані королівським урядам «старші» (гетьмани) Війська Запорозького. З огляду на це, упродовж останньої третини XVI – 1630-х рр. слово «Україна» поступово перетворилося з хоронімічної на офіційну політичну назву, що і стало одним із важливих наслідків Люблінської унії 1569 р.

REFERENCES

1. Chynczewska-Hennel, T. (1985). *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w.* Warszawa. [in Polish].
2. Halecki, O. (1915) *Przylączenie Podlasia, Wołynia i Kijowszczyzny do Korony 1569.* Kraków. [in Polish].
3. Kovalets, T. (2016). Diariush Andzheia Kosti-Zbirokhovskoho pro kozatski povstannia 1625 ta 1630 rr. v Ukraini. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*, 15, 382–391. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU. [in Ukrainian].
4. Kohut, Z. (2011). Kordony «Ukrainy»: terytorialni vizii kozakiv vid hetmana B.Khmelnytskoho do hetmana I.Samoilovycha. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 50–73. [in Ukrainian].
5. Kravchenko, V. (2005). *Lytovska metryka. Knyha 561. Revizii Ukrainskykh zamkiv 1545 roku.* Kyiv: Instytut ukrainskoi arkheohrafi NANU. [in Ukrainian].
6. Krykun, M., Piddubniak, O. (2008). *Dokumenty Bratslavskoho voievodstva 1566–1606 rokiv.* Lviv: Kameniar. [in Ukrainian].
7. Krykun, M., Piddubniak, O. (2010). Volynskiy maietok Lavryna PISOCHYNskoho (prydbannia sela Kuneva i zakhyst prava vlasnosti na noho). *Sotsium: Almanakh sotsialnoi istorii*, 9, 97–135. [in Ukrainian].
8. Kulakovskiy, P. (2002). Kantseliariia Ruskoj (Volynskoi) metryky 1569–1673 rr. *Studii z istorii ukrainskoho rehionalizmu v Rechi Pospolytii.* Ostroh. [in Ukrainian].
9. Kutrzeba, S., Semkowicz, W. (1932). *Akta Unji Polski z Litwą 1385–1791.* Kraków. [in Polish].
10. Lepiavko, S. (1999). *Ukrainske kozatstvo u mizhnarodnykh vidnosynakh (1561–1591).* Chernihiv: Siverianskyi litopys. [in Ukrainian].
11. Litvin, H. (2016). *Z narodu ruskoho: Shliakhta Kyivshchyny, Volyni ta Bratslavshchyny (1569–1648).* Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
12. Motsia, O. (2010). Etnichni protsesy v avtokhtonnomu seredovyschi na etapi rannomodernoi ta modernoi istorii Ukrainy. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, 41–52. [in Ukrainian].
13. Motsia, O. (2007). Yak Rus stavala Ukrainoiu. *Terra Cossacorum: Studii z davnoi i novoi istorii Ukrainy: Naukovyi zbirnyk na poshanu profesora Valerii Stepankova.* Kyiv. [in Ukrainian].
14. Plokhii, S. (2005). *Nalyvaikova vira: Kozatstvo ta relihiia v rannomodernii Ukraini.* Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].
15. Sas, P. (2010). *Vytoky ukrainskoho natsiotvorennia.* Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU. [in Ukrainian].
16. Sas, P. (1998). *Politychna kultura ukrainskoho suspilstva (kinets XVI – persha polovyna XVII st.).* Kyiv: Ukraina. [in Ukrainian].
17. Smolii, V., Hurzhii, O. (1991). *Yak i koly pochala formuvatysia ukrainska natsiia.* Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu. [in Ukrainian].
18. Storozhenko, A. (1904). *Stefan Batoriy i dneprovskie kazaki.* Kiev. [in Russian].
19. Shevchenko, I. (2001). *Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom. Narysy z istorii kultury do pochatku XVIII st.* Lviv: Svit. [in Ukrainian].
20. Vashchuk, D. (2008). *Vasyl-Kostiantyn Ostrozkyi u dokumentakh Lytovskoi*

Metryky. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*, 8, 260–271. [in Ukrainian].

21. Vyrskyi, D. (2015). Vyshnevechchyna: pershi peremohy i pershi soratnyky (1555–1595 rr.). *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*, 15. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU. [in Ukrainian].

22. Yakovenko, N. (2009). Vybir imeni versus vybir shliakhu (nazvy ukrainskoi terytorii mizh kintsem XVI – kintsem XVII st.). *Mizhkulturnyi dialoh, 1: Identychnist*. Kyiv: Dukh i litera. [in Ukrainian].

23. Yakovenko, N. (1997). Narys istorii Ukrainy z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].

TARAS CHUKHLIB

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Senior Scientist,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), taras_chuhlib@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2604-4816>

THE OCCURRENCE OF THE NAME «UKRAINE» IN THE OFFICIAL DISCOURSE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS ONE OF THE CONSEQUENCES OF THE UNION OF LUBLIN (1569)

Abstract. *The purpose of the research is to study the complex process of the origin and evolution of the use of the name “Ukraine” in the official discourse of the Polish-Lithuanian Commonwealth after the signing of the Union of Lublin in 1569 till the 1630’s. The research methodology is based on the principles of the history of concepts, which implies the use of both general scientific and special research methods. The use of the name “Ukraine” was shown according to the analysis of the structure and vocabulary of government documents, and the results were synthesized by the synthesis method. The special historical methods, among them problem-chronological, synchronous and diachronic, were used in research. The scientific novelty: on the basis of a wide range of texts of official documentation of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the author reveals the use of the name “Ukraine” in various historical and linguistic constructions by its governmental officials and the polish nobility. Conclusions. The author resumes that the name “Ukraine” began to be used by the polish king and his nobles (uriadnyky) in political rhetoric and practice from the decisions of the Lublin Sejm. Primarily it used for the definition of the border territories of the Grand Duchy of Lithuania, which lost them to the Polish Crown in 1569. In addition, on the one hand the name “Ukraine” was used to mark the historical and ethnographic region where the “Ruthenian people” lived, and on the other hand – to oust the name “Rus” from the official broadcasting of that time as a generalized term regarding this territory. In the royal office and the decrees of the Commonwealth Sejm the word “Ukraine” in some cases outlined the territory of the Kyiv and Bratslav voivodships of the Polish Crown, in others – not only the Kyiv, Bratslav, but also the Rus, Volyn and Podillia voivodships of the Commonwealth. This name was often used by the hetmans of the Zaporozhian Army, which were subordinated to royal governments. It is concluded that during the last third of the 16th – 1630s the word “Ukraine” gradually became the official political name.*

Keywords: *Ukraine, Polish Crown, Polish-Lithuanian Commonwealth, Sigismund III Vasa, official documentation.*